

Doğu Akdeniz Kıta Sahanelığı Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı

Natural gas sharing on the Eastern Mediterranean continent coastal problematic

Işıl Acar¹, Mutlu Yılmaz²

¹Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Ankara

²Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ankara

Öz: Bu çalışmada, keşfedilen zengin enerji yatakları ile kıyıdaş ülkeler arasında ihtilaflara sahne olan Doğu Akdeniz sahasının siyasal ve ekonomik açıdan önemi ve kıyısı bulunan ülkelerin kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve deniz yetki alanları ele alınmıştır. Bölge ülkelerinden özellikle Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail'in diğer bölge ülkeleri ile deniz hukukuna uymayan antlaşmalar yapmasıyla, bölgede Kıbrıs Adası ve çevresi üzerinde hassasiyetleri olan Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tutumları incelenmiştir. Son yıllarda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin doğalgaz çıkarma çalışmaları ile bir doğalgaz ihraç ülkesi konumuna gelmek istemesi bölge ülkelerinin deniz hukukuna uyulmadığı gerekçesi ile tepkisini çekmiştir. Bölgede enerjinin keşfedilmesi ile birlikte Türkiye, İsrail, GKRY, KKTC, Lübnan ve Mısır gibi ülkeler hissedarlıkları konusunda çeşitli adımlar atmışlardır. Son yıllarda Suriye sorunu ile bölgede bir diğer önemli aktör olan özellikle Suriye kıyı şeridinde yer alan Rusya'nın Doğu Akdeniz jeopolitiğine etkileri tartışılmıştır. Son zamanlarda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan ve İsrail'in bir anlaşma ile Doğu Akdeniz doğalgazının Avrupa'ya ulaştırılmasını öngören projesi ve yankıları tartışılmıştır. Bölgedeki enerji rezervlerinin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kapsamında coğrafi dağılımı dikkate alınarak, hukuksal çerçevede diğer ülkelerin haklarına müdahale edilmeksizin paylaşılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda araştırma konusuyla ilgili yerli ve yabancı literatür incelenmiş, sayısal veriler ilgili kurumlardan temin edilmiş ve konuya ilişkin haritalardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Doğalgaz, Kıta Sahanelığı, Münhasır Ekonomik Bölge, Doğu Akdeniz.

Abstract: In this study, continental scenery, exclusive economic zone and maritime jurisdictions of countries with political and economical preoccupation and coast of eastern Mediterranean area, which is the scene of disputes between the rich energy deposits discovered and coastal countries, were discussed. Countries of the region, especially the Greek Cypriot administration and the making treaties do not comply with the law of the sea with the other countries of the region of Israel, of the island of Cyprus and that the sensitivity of the environment in Turkey and Northern Cyprus attitude of the Turkish Republic was examined. In recent years, the Greek Cypriot Administration's desire to come to the position of a natural gas exporting country with the efforts of natural gas extraction has taken its reaction with the fact that the countries of the region are not complied with the maritime law. With the discovery of the energy in the region, Turkey, Israel, GCA, Cyprus and Egypt as countries have taken various steps in shareholdings. In recent years, the influence of the Syrian issue and Russia, another important actor in the region, especially in the Syrian coastline, has been discussed. Recently, the Greek Cypriot Administration, Greece and Israel came together to discuss the project and its echoes, which aimed to bring Eastern Mediterranean natural gas to Europe through a treaty to be signed between them. Taking into account the geographical distribution of the energy reserves in the region within the continental landscape and the exclusive economic zone, it has been stated that the rights of the other countries should be shared without any interference in the legal framework. In this respect, relevant domestic and foreign literature has been investigated and numerical data have been obtained from the relevant institutions and utilized the related maps.

Keywords: Energy, Natural gas, Continental state, Exclusive economic zone, Eastern mediterranean.

1.Giriş

Akdeniz’de son yüzyıldaki sıcak askeri çatışmaların en yoğun olduğu bölge Doğu Akdeniz olmuştur. Jeopolitik önemini tarih boyunca sürdüren Doğu Akdeniz, son dönemdeki petrol ve doğalgaz keşifleri ile birlikte dikkatleri üzerine çeken bir bölge konumunu almıştır. Ancak keşfedilen hidrokarbon yatakları Doğu Akdeniz’de Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ekseninde sorun yaşanmasına neden olmakta, Akdeniz bölgesine kıyı diğer devletler ve küresel güçler de bu soruna bir şekilde taraf olmaktadır.

Akdeniz’in doğusu, üç kıta arasında kavşak konumda olması nedeniyle ticaret, ulaşım ve enerji aktarımının merkezinde yer almaktadır. Körfez Savaşı ve sonrasında dünyanın en sıcak çatışma bölgesi haline gelen Ortadoğu’ya yakınlığı, stratejik önemini arttırmaktadır. Ayrıca Süveyş Kanalı’nın bu bölgede yer alması çıkarılan enerji kaynaklarının işletilmesi ve taşınmasında transit geçiş güzergâhında bulunması bu önemi daha da arttırmaktadır. Irak, Mısır, Filistin, Suriye sorunu ve çeşitli askeri müdahaleler ile küresel güçlerin söz sahibi olmaya çalıştığı bölge, dünyanın merkezi adlandırmasını doğrular niteliktedir. Kıbrıs dâhil pek çok önemli liman ve üssü bünyesinde barındıran Doğu Akdeniz’in kıyıdaş ülkeleri arasında Kıbrıs Sorunu gibi tarihsel ihtilafların yanı sıra, son zamanlarda keşfedilen denizaltı hidrokarbon kaynaklarının aidiyeti hususu da bölgedeki hareketliliğin başlıca sebeplerindedir.

Ülkelerin enerji ihtiyacı ve gelişen teknolojiyle birlikte artan enerji talebi, bölgedeki enerji kaynaklarına olan ilgiyi artırmaktadır. Kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve deniz yetki alanları konusunda Türkiye, istikrarlı bir duruş sergilemesine rağmen bölge ülkelerinden İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi diğer bölge ülkelerinin izni olmaksızın çeşitli hamlelerle tansiyonun yükselmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmada Doğu Akdeniz’in önemi vurgulanmış, bölge ülkelerinin hissedarlıkları, birbirlerine yönelik tutumları, söz konusu coğrafyanın sağladığı siyasi ve ekonomik gücün etkisi ele alınarak incelenmiştir.

2. Doğu Akdeniz’in Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi

Bugün Doğu Akdeniz’in, Tunus’taki Bon Burnu ile İtalya’ya bağlı Sicilya Adası’nın batıya uzanan ucundaki Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusundaki bölgeyi ifade ettiği konusunda genel bir mutabakat vardır. Bu tanımlamaya istinaden Doğu Akdeniz; İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus kıyıları ile çevrilidir (Yaycı, 2012:2).

Tarih boyunca Atlas Okyanusu ile Süveyş Kanalı’nı birbirine bağlayan önemli bir taşımacılık ve ticaret yolu güzergâhı olan Doğu Akdeniz deniz taşımacılığı, denizcilik faaliyetleri, deniz ticareti ve stratejik açıdan oldukça önemli bir bölge olarak değerlendirilmiş olup, bu bölgedeki hidrokarbon yataklarının keşfi ile önemi daha da artmıştır (Ece, 2017: 82). Akdeniz ve Akdeniz’in doğusu tarihsel süreçte pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, ilgi çeken coğrafi ve stratejik özellikleri ile günümüze kadar pek çok gücün hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur.

Şekil 1. Doğu Akdeniz ve Kıyıdaş Devletleri
Kaynak: Kedikli ve Deniz, 2015

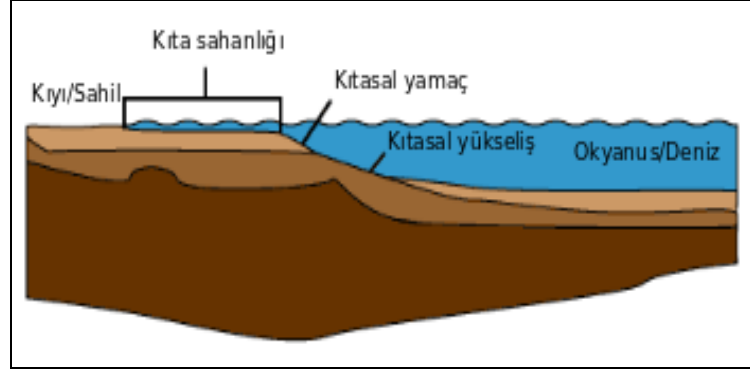
Doğu Akdeniz, jeopolitik teoriler açısından yadsınamaz öneme haiz bir bölgedir. Mackinder'in kara hâkimiyeti teorisine göre Doğu Akdeniz, merkez bölgesine -kalpgâha- giden deniz ticaretinin odak noktasıdır. Mahan'ın deniz hâkimiyeti teorisine göre doğu ile batı arasındaki ticaret yolları üzerinde yer alan ve Karadeniz ülkelerinin dünyaya açılan tek penceresi konumunda bulunan Doğu Akdeniz, küresel ticarete çok önemli bir ağırlığa sahiptir. Douchet'in hava hâkimiyeti teorisine göre Doğu Akdeniz, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar ile merkez bölgesinin güneydoğu kanadına havadan müdahale etme imkânı vermektedir. Spykman'ın kenar kuşak teorisine göre ise kenar kuşak ülkelerinden Yunanistan ve Türkiye ile doğrudan, Irak ve İran ile de dolaylı yoldan temas halinde olan Doğu Akdeniz, merkez bölgeyi çevreleyen kenar kuşağın önemli bir kısmını kontrol altında tutmaktadır (Özgen, 2013:104).

Doğu Akdeniz, ticari ve siyasi yönleri ile birlikte enerji nakil hatları ve yeni keşfedilen petrol ve doğalgaz rezervleri ile de önemi artan bir coğrafyadır. Orta Doğu ve Hazar Bölgesinin yer altı kaynakları boru hatlarıyla -var olan ve yapılması düşünülen proje halindeki hatlar- deniz yoluyla talep piyasalarına ulaştırılmak üzere Doğu Akdeniz'e inmekte veya deniz yoluyla bu coğrafyadan transit geçiş yapmaktadır. Bu da Doğu Akdeniz'i bir anlamda enerji terminali yapmaktadır (Turhan, 2016: 21).

3. Deniz Yetki Alanı Sınırlandırmasında Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge

3.1. Kıta Sahanlığı

Coğrafi bir kavram olan kıta sahanlığı, kara ülkesinin denizin altında süren doğal uzantısını; hukuki olarak ise, karasularının ötesinde başlayıp belirli bir uzaklık ve derinliğe kadar giden deniz tabanı ve toprak altını ifade etmektedir. Genel olarak kıta sahanlığı, 200 mil genişlik ilkesinin uygulanmadığı dar denizlerde hakça ilkelere göre sınırlanan, diğer denizlerde 200 mile kadar olan kıyı devletinin doğal kaynaklarının aranması ve işletilmesi ile sınırlı egemenliğine tabi olan alanı ifade eder. Güvenlik, ulaşım ve canlı kaynaklardan yararlanma açısından üzerindeki su kütlesi açık deniz statüsüne tabi bulunan, kıtaların kıyı çizgisi ile deniz dibine inen dik meyil arasındaki nispeten yumuşak meyilli doğal uzantısıdır (Özkan, 2009:5).

Şekil 2. Kıta Sahaneliđi

Bu kavramın, uluslararası deniz hukukunun bir kavramı haline gelmesi, ABD Başkanı Truman'ın 1945'de yaptığı bir bildiri ile başlamıştır. Truman Bildirisi olarak da adlandırılan bu bildirme, ABD kıyılarının deniz altındaki kıta sahanlığında bulunan doğal kaynakların münhasıran ABD'ye ait olduğu ve ABD'den izinsiz hiçbir devlet ya da kişinin bu alanlarda doğal kaynak arayamayacağı veya işletemeyeceği ilan edilmektedir. Bu bildiri daha sonraki yıllarda başka devletlerce de kabul edilmiş ve bu ülkeler kıta sahanlıklarındaki doğal kaynaklar üzerinde münhasır yetkiler ilan etmişlerdir. Devletler, arasındaki uygulamada hızla gelişen bu eğilim sonucunda, kıta sahanlığı adı altında bir deniz alanı, I. Deniz Hukuku Konferansı'nda tartışılmış ve 1958 Cenevre Kıta Sahaneliđi Sözleşmesi adı altında bir sözleşmeye konu olmuştur. Daha sonra da 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde VI. Bölümde tekrar bir düzenleme olmuştur.

3.2. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)

Bir kıyı devletinin karasuları esas çizgisinden başlayarak 200 mile kadar varan ve karasuları dışında kalan su tabakası ile deniz yatağı ve onun toprak altında bu kıyı devletine münhasır ekonomik haklar ve yetkiler tanıyan tabii olmayan bir deniz alanıdır (Ak, 2013). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin "Münhasır Ekonomik Bölgede sahildevletlerin hakları, yetkisi veya yükümlükleri" başlıklı 56.1.a maddesinde MEB'deki kıyıdaş devletlerin "deniz yatağı üzerindeki sular, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarının araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar" yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 56.2 maddesine göre "Münhasır ekonomik bölgede sahildevlet, söz konusu Sözleşme uyarınca haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken, diğer devletlerin haklarını ve yükümlülüklerini gerektiği şekilde göz önünde bulunduracak ve bahsi geçen sözleşme hükümleriyle bağdaşacak biçimde hareket edecektir" (Ece, 2017).

4. Doğu Akdeniz'de Enerji Kaynaklarının Keşfi ve Rezervler

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku'na göre Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakları üzerinde hak sahibi olan kıyıdaş devletler Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Gazze Şeridi, Mısır, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'dir.

Doğu Akdeniz havzasında son yıllarda keşfedilen geniş enerji yatakları, sadece Akdeniz havzasındaki jeopolitik dengeleri değil parçası bulunduğu geniş Orta Doğu coğrafyasındaki dinamikleri de etkileyebilecek özelliktedir. Varlığı ispatlanan enerji kaynaklarının adil bir şekilde paylaşılmasıyla oluşacak refah ortamında, geliştirilmesi mümkün olan işbirlikleri ile Kıbrıs ve Filistin meselesi gibi bölgenin kronikleşmiş sorunlarının çözümüne yönelik yeni adımlar atılabilir (Sandıklı vd. 2013). Bölgede enerji varlığından haberdar olan kıyıdaş ülkeler, kendilerine ait kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeleri ilan ederek belli parseller üzerinde hak iddiasına başlamışlardır. Özellikle Kıbrıs Rum Kesimi kendi münhasır

ekonomik bölgesini ilan ederek KKTC ve Türkiye'nin haklarını görmezden gelmiştir. Doğu Akdeniz'deki denizin tabanı altında mali değeri çok yüksek hidrokarbon zenginlikleri bulunmaktadır. Hatta bu bağlamda, bölgede 15 trilyon m³ doğalgaz ve zengin petrolün mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Bu deniz altı zenginliğini Rumlar 1990'lı yıllarda keşfetmiştir. 2000 yılından itibaren konu, Kıbrıs Rum basınında geniş şekilde yer almaya başlamış; Rum yönetimi izlediği politikalar kapsamında, Mısır, Lübnan ve İsrail ile MEB anlaşmaları imzalamıştır (Ak, 2013).

Levant sahası olarak adlandırılan Mısır, İsrail, GKRY, KKTC, Lübnan ve Suriye kıyılarını içine alan Doğu Akdeniz havzasında zengin hidrokarbon yataklarının bulunduğu tahmini, bölge ülkelerinin hamlelerinin yanı sıra dünyanın önemli enerji şirketlerini de bölgeye çekmiştir. Her ülkenin kendi çıkarı doğrultusunda hareket etmek istemesi ve diğer ülkelerin buna yönelik tutumu bölgedeki suların iyice ısınmasına sebep olmaktadır.

Levant havzası içerisinde bulunan İsrail MEB'i, 2009'da keşfedilen Tamar ve 2010'da keşfedilen Leviathan sahası ile yaklaşık 800 milyar metreküp doğalgaz rezervine ev sahipliği yapmaktadır. GKRY ve KKTC yönetimindeki Kıbrıs açıklarında yapılan araştırmalarda da Limasol Limanı'na yaklaşık 160 kilometre mesafede 198 milyar metreküplük Afrodit sahası keşfedilmiştir (Çizelge 1). İtalyan enerji şirketi ENI, Mısır MEB'inde bulunan Nil Delta Havzası'nda 2015 yılında Akdeniz'in en büyük doğalgaz yataklarının keşfini gerçekleştirdiğini açıklamıştır (Karagöl ve Özdemir, 2017).

Çizelge 1.Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Doğalgaz Yatakları ve Rezerv Miktarları

Ülkeler	Keşfedildiği Tarih	Doğalgaz Sahaları	Rezerv Miktarları (Milyar Metreküp)	Üretim Yılı
GKRY	2011	Afrodit	198	2019*
İsrail	1999	Noa	1,1	2012
	2000	Mari-B	42	2004
	2009	Dalit	14,1	2013
	2009	Tamar	283	2013
	2010	Leviathan	509	2019*
	2011	Dolphin	2,2	2019*
	2012	Shimshon	8,4	**
	2012	Tanin	33,9	2020*
	2013	Karish	50,9	2020*
Filistin	2000	Gaza Marine	28,3	2017
Mısır	2015	Zohr	850	2017

*Tahmini üretim yılı **Net bilgi bulunmamakta

Kaynak: U.S. Energy Information Administration (EIA), 2013

Bölge ülkelerinden GKRY, büyük devletlerin enerji şirketleri ile doğalgazın çıkarılması konusunda anlaşmalar yapmıştır. GKRY'nin bu şirketlere ruhsat yetkisi vermesi, itirazı halinde Türkiye'yi büyük devletlerle karşı karşıya getirmek olarak da değerlendirilmektedir. Bölgeye bakıldığında ABD (Noble, Exxon Mobil), Fransa (Total), İtalya (Eni), Kore (Kogas) ve Hollanda (Shell) gibi ülkelerin enerji şirketleri ile bölgede bulunduğu görülmektedir. Bu durum bölgenin, coğrafi konumu itibarıyla kıyısı olan ülkelerin deniz yetki alanları dâhilinde hak sahibi olmasının yanı sıra, dünyanın pek çok ülkesinin dikkatini çektiğini ve bölgeden pay çıkarmaya çalıştığını göstermektedir.

GKRY, Kıbrıs Adası civarında parsellenmiş bölgelerdeki enerji yataklarında KKTC ve Türkiye'ye karşı hak ihlalleri yaparak Kıbrıs Sorunu'nu denize taşımaya çalışmaktadır. Kıta sahanlığı ve münhasır

ekonomik bölge kavramları göz önüne alındığında Rum Kesimi'nin böyle bir yetkisinin olmadığı, kendi deniz yetki alanını ilan edip, bölgede tek hak sahibinin kendisi gibi davranması deniz hukukuna aykırı bir tutumdur.

5. Bölge Ülkelerinin Tutumu

Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkelere baktığımızda, karşımıza siyasi ve ekonomik olarak istikrarı olmayan ülkeler çıkmaktadır. Son yıllarda Yunanistan, GKRY ve Türkiye'nin ekonomik krizle, İsrail-Filistin, Lübnan, Suriye ve Mısır gibi Ortadoğu ülkelerinin ise iç karışıklıklar, siyasi kaos ve istikrarsızlık içinde olduğu bir tablo görmekteyiz.

Özellikle "Arap Baharı" sonrasında Doğu Akdeniz'deki enerji üreticisi olan ülkelerde yaşanan siyasi krizler bölgedeki hidrokarbon üretimini ciddi şekilde etkilemiş ve ülkeler arası enerji temelli güç dengelerinin yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Bu noktada özellikle Suriye ve Mısır'daki üretimin ciddi şekilde düşmüş ve hatta duraksama noktasına gelmiş olması Doğu Akdeniz'de bahsi geçen doğal gaz keşiflerinin lideri durumundaki İsrail'i yeni bir konuma oturtmuştur. İsrail'i enerji bağımlısı bir ülke olmaktan enerji ihraç eden bir ülke olma durumuna taşıyan bu yeni konum gerek bölgesel enerji dengelerinin değişmesi gerekse özellikle İsrail ve Mısır arasındaki ilişkilerin yeni bir boyuta taşınmasına neden olmuştur (Üstün, 2016: 4).

Doğu Akdeniz enerji kaynakları bölge ülkelerine siyasi, ekonomik ve jeopolitik açıdan avantajlar sağlarken öte yandan askeri ve siyasi anlamda pek çok riski de beraberinde getirmektedir. Böylesi bir ortamda kıyısı oldukları Doğu Akdeniz'in hidrokarbon yatakları ve paylaşımı hususunda nasıl adımlar attıklarına bakalım.

5.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Avrupa Birliği'nin desteğini de alarak 2 Nisan 2004'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye'nin haklarını yok sayarak "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına 21 Mart 2003 tarihinden geçerli olmak üzere münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmuştur. GKRY, 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır, 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan ve 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile MEB sınırlandırma antlaşmaları imzalamıştır. GKRY'nin Lübnan ile imzaladığı anlaşma Türkiye'nin girişimleri neticesinde Lübnan parlamentosunda henüz onaylanmamıştır (Yaycı,2012:16).

Tek taraflı ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde (MEB) enerji keşif çalışmalarına başlayan GKRY, 2007 yılında bu bölgeleri uluslararası ihaleye çıkartarak bu manevra kısıtlamasında etkili olmuştur. Bu ihale sonucunda Amerikan Noble Şirketi 12. Parselin ruhsatını alarak sondaj çalışmalarına başlamıştır. Ardından 12. parselin güneyinde kalan ve "Afrodit" olarak adlandırılan bölgede yoğun doğalgaz rezervleri bulunduğu açıklanmıştır. Afrodit bölgesinde bulunan doğalgaz yataklarından dolayı, GKRY'nin MEB'inde olduğu iddia edilen ruhsatlanmamış diğer parsellere de ilgi artmıştır. Ekonomik değeri tam olarak belirlenmemiş olsa da Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji kaynakları ve bunların kullanım hakları bölge devletleri için hukuksal bir sorun oluşturmaktadır (Ercümen, 2015).

GKRY Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerinden yürüttüğü çalışmalar ve gerçekleştirdiği iş birlikleri ile ekonomisinde istikrar sağlamaya çalışmaktadır. Yunanistan'da yaşanan ekonomik krizden müttefik ülke olarak doğrudan etkilenen GKRY birtakım problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu sebeple Akdeniz'de keşfettiği doğalgaz rezervini bir an evvel ekonomiye kazandırmanın yollarını aramaktadır. Afrodit sahasındaki doğalgaz rezervinin % 90'a yakın ithal petrole bağımlı olan tüketimine doğrudan katkı sağlaması beklenmektedir (Karagöl ve Özdemir, 2017: 36).

Kıbrıs Rum Kesimi, sözde münhasır ekonomik bölgesinden çıkarılan doğalgazın deniz altına döşenecek boru hattı ile Yunanistan üzerinden Avrupa'ya taşınmasını hususunda İsrail ve Mısır ile

antlaşmalar yapmıştır. Bölgede önemli ölçüde hakları olan Türkiye ve KKTC'nin yapılan bu anlaşmaya göre saf dışı bırakıldığı görülmektedir. GKRY ve İsrail'in çıkardıkları gazın denizin 3 km altından boru hattı ile İtalya'ya kadar götürülecek olmasının ülkeler açısından epey maliyetli olmasından ötürü makul ve mümkün görünmemektedir.

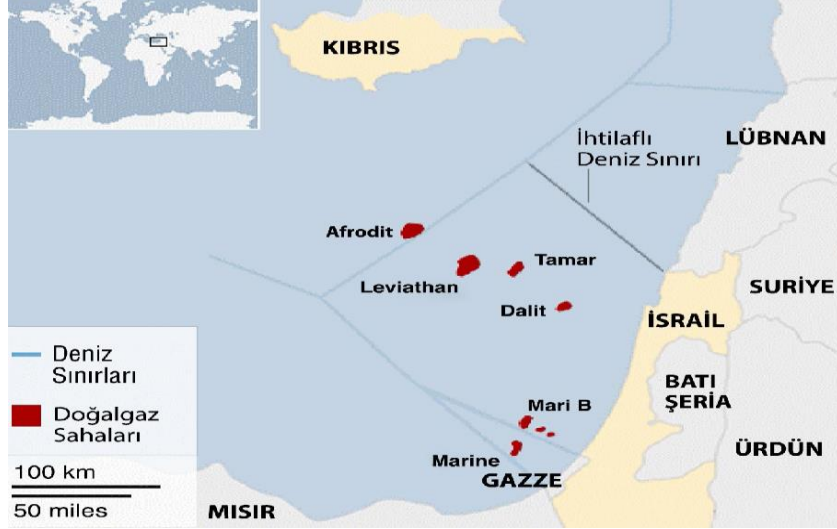

Şekil 3. Doğu Akdeniz'de Doğal Kaynak Rezerv Sahaları
Kaynak: Varlı, 2018

Rum Kesimi'nin gayrimeşru adımlar ve hak ihlalleri ile Türkiye'yi yok sayarak aldığı kararlar Eylül 2018'de Mısır ile imzalanan denizaltından doğalgaz taşınması ile ilgili anlaşmaya Türkiye kayıtsız kalmamıştır. Türk hükümeti; "Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin onay vermediği, rızasının olmadığı hiçbir projenin oldubittiye getirilmesine izin vermeyeceğiz. Tek taraflı, Türkiye'nin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin haklarının yok sayıldığı, adadaki tarafların eşit ve adil pay almadığı bir sisteme geçit vermeyeceğiz. Türkiye'nin bu konudaki tavrı ve duruşu nettir. Uluslararası hukuktan kaynaklı hak ve menfaatlerimizi sonuna kadar korumaya kararlıyız." (Akşam Gazetesi, 2018) diyerek tepki göstermiştir.

5.2. İsrail

İsrail, 17 Aralık 2010 tarihinde GKRY ile münhasır ekonomik bölge antlaşması imzalamış, diğer ilgili kıyıdaşlar devletlerle herhangi bir anlaşma imzalamadan 12 Temmuz 2011 tarihinde münhasır ekonomik bölge sınırlarını gösteren koordinat listesini Birleşmiş Milletler'e bildirerek MEB ilanında bulunmuştur (Yaycı: 2012:27). Bu noktada İsrail'in rolü belirginleşmeye başlamıştır. İsrail'in halen üretimde olan Tamar Gaz Sahası (gaz rezervi 283 milyar m³) ile nihai yatırım kararı bekleyen ve ihracat amaçlı geliştirilmesi öngörülen Leviathan sahası (gaz rezervi 509 milyar m³) göze çarpmaktadır. Ayrıca, bölgede keşfedilen iki yeni saha daha bulunmaktadır. Tüm bu kaynaklar İsrail'in 200 yıllık gaz ihtiyacını karşılamakla kalmayıp ihraç imkânı da sunmaktadır (Üstün, 2016:4). İsrail, Leviathan ve Tamar sahalarında doğalgaz çıkarmaya başlamakla birlikte, son dönemlerde GKRY ve Yunanistan ile gazın Avrupa'ya ihracı konusunda görüşmeler yapmaktadır.

Şekil 4. İsrail MEB'inde Keşfedilen Doğalgaz Yatakları
Kaynak: Karagölve Özdemir,2017

5.3. Mısır

Arap Baharı, yaşadığı darbeler ve iç karışıklarla sık sık gündeme gelen Mısır, Doğu Akdeniz'deki hakları, Münhasır Ekonomik Bölge (MEB), enerji kaynakları üzerindeki yetkisi ve politikaları ile de son zamanlarda çeşitli hamleler yapmaktadır. Mısır, bölgedeki enerji kaynaklarının çıkarılması ve kendi iç ihtiyacını karşıladıktan sonra Avrupa'ya ihraç etme hususunda Güney Kıbrıs ve İsrail ile anlaşmalar yapmıştır.

Gerek İsrail'le yapılan, gerekse GKRY ile gerçekleştirilen müzakereler neticesinde Mısır, Doğu Akdeniz kaynaklarının uluslararası piyasalara arzı noktasında önemli bir dağıtım merkezi haline gelme fırsatını yakalamıştır. Tarafların anlaşmaları halinde Kahire'nin, ihtiyaç duyacağı enerjiyi tedarik edebileceği gibi ülkesi üzerinden sıvılaştırılan doğalgazı, uluslararası piyasalara arz ederek, yeniden doğalgaz ihracına başlayabileceği açıktır. Bunun yanı sıra İsrail ve GKRY'nin keşifleri, Kahire'nin Doğu Akdeniz'den daha fazla faydalanma arzusunu artırmıştır. Bu durum Mısır'ın Doğu Akdeniz'deki yetki alanının belirlenmesi için GKRY, Yunanistan ve İsrail'le MEB anlaşmalarını imzalamasına teşvik edecektir (Kurt ve Tamçelik, 2015).

Mısır hükümeti Türkiye'nin itirazlarına rağmen 2018 Eylül ayında GKRY ile Larnaka'da doğalgaz anlaşması imzalamıştır. GKRY Enerji Bakanı Yorgos Lakkotripis ile Mısır Petrol Bakanı Tarek El Molla'nın Larnaka'da imzaladığı anlaşmaya göre, Rum yönetiminin ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölge'de (MEB) bulunan Afrodit 12'inci parseldeki doğalgaz, denizaltından boru hattı ile Mısır'daki doğalgaz sıvılaştırma terminaline taşınması kararı almıştır. (Varlı, 2018a). Mısır tıpkı Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve İsrail gibi bölgede üretilecek olan doğalgazın çıkarılması ve ihracı taraftarı olan üç ülkeden biridir. Kendi aralarında münhasır ekonomik bölge anlaşması ve kıta sahanlığı paylaşımı yapan bu ülkeler çıkarılan doğalgazın sıvılaştırılması (LNG) ve deniz altından boru hattıyla Avrupa'ya iletimi konusunda ortak kararlar almışlardır.

5.4. Türkiye ve KKTC

Türkiye'nin Akdeniz'deki kıta sahanlığının dış sınırı, Uluslararası hukuka göre ilgili kıyı devletleri ile bütün ilgili ya da özel koşulları dikkate alan hakkaniyet ilkelerine dayalı antlaşmalarla belirlenecektir. Doğu Akdeniz'de özellikle 32° 16 ' 18 " D boylamının batısında kalan sahalarda MEB veya kıta sahanlığı sınırlandırması Türkiye'nin yerleşik uluslararası hukuktan doğan mevcut hukuki egemen haklarını ilgilendirmektedir. 32° 16 ' 18 " D boylamının batısında MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırılması, bölgedeki

ilgili ülkeler arasında hakça ilkelere dayalı antlaşmalarla gerçekleştirilmelidir (Başeren, 2013: 263). Türkiye Doğu Akdeniz’de pek çok sorunla karşı karşıya bulunmaktadır. Son yıllarda tırmanan bölge devletleri ile olan rekabet ve çatışma konuları olan enerji konusunun varlığı önemini korumaktadır. Ayrıca Akdeniz’de Türk-Yunan rekabeti, Kıbrıs konusu, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sorunu vardır. Buna ilave olarak Türkiye-Suriye ilişkileri, Filistin meselesi yüzünden gerginleşen Türkiye-İsrail ilişkileri gibi sorunlar, yeni dönemin kimlik, terörizm, dinsel akımlar, yasadışı göç, kaçakçılık gibi belli bir devletten bağımsız “postmodern” sorunlar ile birlikte birleşerek bölgenin Türkiye için bir kriz merkezi olarak ön plana çıkması sonucunu doğurmaktadır (Baysoy,2017: 146). Bunlarla birlikte Doğu Akdeniz’deki son zamanların revaçta konusu doğalgaz yataklarıdır ve Türk hükümetinin açıklamasına göre Türkiye çeşitli adımlar atmaya hazırlanmaktadır. Türkiye ekonomisi için enerji üreticisi bir ülke konumuna gelmek son derece önemlidir.

Doğu Akdeniz’deki ihtilaflara bakacak olursak; Türkiye Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku’na aykırı adımlar atmamış, diğer bölge ülkelerinin haklarını ihlal edici konumda olmamıştır. Diğer sahil devletleri ile olan ihtilafların hukuksal çerçevede çözülmesi ve paylaşımın adil yapılması taraftarı olmuştur. Bölgede gerginliği artıracak, Türkiye ve KKTC’nin hassasiyetlerini göz ardı edecek tavırlar sergileyen GKRY, her hamlesiyle Türkiye’yi saf dışı bırakmaya çalışmaktadır. KKTC’nin yetki alanları üzerinde “Kıbrıs Cumhuriyeti” adına kararlar alan Rum Kesimi adada tek söz sahibi kendisi gibi davranmaktadır. GKRY, İsrail ve Mısır’ın doğalgaz ihracatı için izinsiz olarak yaptıkları anlaşmaya itiraz etmektedir. Türkiye Doğu Akdeniz’deki hak ve çıkarlarını korumaya kararlıdır. Bunların aşılmasına yönelik teşebbüslere izin vermeyecektir. Zira bölge ülkelerine bakıldığında deniz kuvvetleri ve donanma olarak Türkiye’nin bölgenin en büyük askeri gücü olduğu göz ardı edilmemelidir. GKRY’nin tek taraflı doğalgaz arama sahası ilan ettiği bölgelere Türkiye, TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) arama gemisiyle arama ve keşif çalışması yapmaktadır. Bu durumda Türkiye Doğu Akdeniz’de kendi deniz yetki alanlarını belirleyerek münhasır ekonomik bölgesini ilan etmelidir. Bölgedeki enerji yarışında söz sahibi ülke konumuna gelmelidir.

5.5. Suriye

Bölgenin kıyıdaş ülkelerinden Suriye’de ise, hak iddiaları ve paylaşım konusunda çeşitli hamleler yapan diğer ülkelere nazaran durum farklıdır. 2011’de sürüklendiği iç savaş ve Esad rejiminin diktası altında bir buhran ülkesi haline gelen Suriye, Doğu Akdeniz’deki yetki alanlarında ve enerji konusunda aktif bir rol alamamıştır. 2011’den önce Suriye Enerji Bakanlığı’nca hidrokarbon arama çalışmaları yapılmış ve ihaleyi Rus şirketleri almıştır. Suriye’deki olayların artması ile güvenlik sorunu ve istikrarsızlık gerekçesiyle çalışmalar durmuştur. Suriye’deki iç karışıklık ve büyük güçlerin bölgedeki çıkar çatışması sahanın jeopolitik dengelerini değiştirmektedir.

ABD’nin Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SSI) raporunda, Suriye kıyılarında 1,7 milyar varil petrol ile 3,5 trilyon m³ doğalgaz rezervi olabileceğinden söz edilmektedir. Bu rezervlerin Doğu Akdeniz havzasındaki toplam rezervlerin üçte biri civarında olduğu tahmin edilmektedir. BP Statistical Review of World Energy, Haziran 2016 raporuna göre Suriye’nin kara sınırları içinde halen ispatlanmış gaz rezervi 300 milyar m³ olup 2015 yılındaki üretimi ise sadece 4,2 milyar m³’tür. Doğal olarak bu bölgede Suriye’ye ait doğalgazın çıkartılmasında daha çok Rus firmalarının ağırlığının olması beklenmektedir. Bu durum tam da beklendiği gibi sonuçlanmış ve 2013 yılında Suriye Soyuzneftegaz ile 2200 km²’lik bir denizel alan için (Tartus-Banyas arası) 90 milyon dolarlık bir anlaşma imzalamıştır (Yıldız, 2018).

Tarihten beri Akdeniz’e inme hayali olan Rusya, Ortadoğu’da patlak veren savaş ve kargaşayla birlikte bu coğrafyada beklediğinden daha kolay bir şekilde yer almıştır. Suriye’de Esad rejimi ile yaptığı çeşitli antlaşmalarla Doğu Akdeniz’e kıyısı olan Tartus ve Banyas gibi önemli limanlara konuşularak bölgenin dinamiğini değiştiren ülkelerden biri olmuştur. Bu durumda, Suriye’nin Rusya’nın desteğiyle bölgenin yeni bir petrol ve doğalgaz üreticisi ülke konumuna gelerek Doğu Akdeniz’in enerji jeopolitiğine

etki etmesi olası gözükmektedir. Bu durum bölgedeki güç dengesi açısından daha da karmaşık bir sonuç doğmasına neden olmaktadır.

6. Sonuç

Dünyada ülkeler, içinde bulunduğu coğrafi şartlara bağlı olarak enerji fakiri veya enerji zengini bir konumdadır. Coğrafyanın sunduğu bu durum, ülkeleri enerji üretip ihraç eden veya enerji ithal eden ülkeler olarak ikiye ayırmaktadır. Doğu Akdeniz coğrafyasına baktığımızda keşfedilen hidrokarbon yatakları ile kıyısı bulunduğu ülkelere bazı avantajlar sunmaktadır. Kimi ülkeler ise bu avantajı fırsata çevirmeye çalışmaktadır.

Akdeniz'in doğusundaki bu enerji yarışında iştahı en çok kabaran ve pek çok hamle yapan ülkelerin başında GKRY gelmektedir. Yaptığı hak ihlalleri ile KKTC ve Türkiye'nin tepkisini çeken Rum Kesimi; gerek siyasi-ekonomik gerekse toplumsal anlamda KKTC ile kesin çizgilerle ayrılamaz bir durumdadır. Yunanistan ve Rum Kesimi yıllardır bu tahrik edici davranışların bir çözüm getirmediğini görmüştür. Bu sebepten, Kıbrıs olarak enerji konusunda yapılacak anlaşmalar ve alınacak hukuka uygun ortak kararlarla siyasi çözümsüzlük çözüme kavuşabilecek, enerji konusunda atılacak yeni adımlar ise yıllardır aşılamaz haldeki meselede çıkarıcı rol oynayabilecektir.

Bölge ülkelerinden GKRY, İsrail ve Mısır çıkarılan gazın ihracatının yapılması ve Avrupa'ya taşınması hususunda anlaşmalar yapmaktadır. Bu anlaşmalarda Türkiye ve KKTC yok sayılmış Doğu Akdeniz'deki varlığı tanınmamıştır. Doğalgazda Rusya'ya bağımlı olan Avrupa Birliği ülkeleri Doğu Akdeniz'deki gazı önemsemektedir. Gazın, denizin altına inşa edilecek bir hatla Avrupa'ya taşınmasını planlamaktadır. Gazın taşınması hususunda ve Türkiye'nin bu hat güzergâhında saf dışı bırakıldığı görülmektedir. Antlaşmaya göre çıkarılan doğalgaz denizaltına inşa edilecek boru hattı ile Avrupa'ya taşınacaktır. Ancak bu yöntem oldukça maliyetlidir. Denizaltından iletimin yapılması demek, döşenen boruların denizaltı basıncına dayanması için inceltilmesi demektir ve bu da birim zamanda pompalanacak gaz miktarının azalması anlamına gelmektedir. Bu tabloya bakıldığında Avrupa, deniz altına hat döşemesinin Rusya'dan aldığından daha pahalıya mal olacağına görmüştür. Bu durumda en ekonomik ve en makul yolun Türkiye üzerinden olduğu göz önünde bulundurulup, Türkiye'yi köşeye sıkıştırma düşüncesinden vazgeçilerek anlaşma yoluna gidilmelidir. Enerjinin ticaretinde ve ulaşımında maliyet önemli bir faktördür ve Türkiye enerji taşınması konusunda anahtar ülke konumundadır.

Türkiye ise en kısa sürede kendi kıta sahanlığını ve münhasır ekonomik bölgesini ilan ederek bölgede enerji jeopolitiğindeki etkisiz tutumunu bırakmalı ve sahadaki söz sahibi aktörlerden biri haline gelmelidir. Türkiye de AB ülkeleri gibi doğalgazda Rusya'ya bağımlı haldedir. Türkiye birkaç yataкта doğalgaz keşfettiğinde Rusya'ya olan enerji bağımlılığından kurtulacaktır. Böylelikle Türkiye ekonomisinin en büyük sorunu olan cari açığın kapanması ve mali anlamda ülkenin rahatlaması hususunda önemli bir fırsat oluşacaktır.

Türkiye'nin enerji çıkarılarını koruyabilmesi ve bölgede etkin bir rol oynayabilmesi için kıyıdaş ülkelerle diplomasi ayağını geliştirmesi gerekmektedir. Diğer ülkelerle bu durumu siyasi ve diplomatik yöntemlerle çözmeye çalışmalı, Doğu Akdeniz coğrafyasındaki etkin rolünü bir an önce almalıdır.

Referanslar

- Ak, G. (2013). *Kıbrıs adası çevresindeki deniz dibi hidrokarbon zenginliklerinin adadaki sorununun çözümüne muhtemel etkileri*, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi-1, 334.
- Akşam Gazetesi. (2018), Akdeniz’de Rum Oyunu: Her türlü müdahaleyi yaparız, <https://www.aksam.com.tr/guncel/akdenizde-rum-oyunu-her-turlu-mudahaleyi-yapariz/haber-775806> (21.09.2018).
- Aslan, C. (2018), *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Paylaşımı Sorunu*, http://cemalahmet.blogspot.com/2018/03/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlar_7.html (16.08.2018).
- Başeren, S.H. (2013). *Doğu Akdeniz’de Hukuk ve Siyaset*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 608, Ankara.
- Baysoy, E. (2017). *Doğu Akdeniz’in Dalgaltı Jeopolitiği*, Truva Yayınları, İstanbul.
- Ece, N.J. (2017). *Doğu Akdeniz’de münhasır ekonomik bölge: Sınırlandırma antlaşmaları, paydaşlar ve stratejiler*, Journal of ETA Maritime Science, Cilt: 5 Sayı:1, 81-94.
- Ercümen, M.A. (2015), *Gerilimin yeni adresi Doğu Akdeniz*, http://insamer.com/tr/gerilimin-yeni-adresi-dogu-akdeniz_240.html (20.08.2018).
- Karagöl, E.T., Özdemir, B.Z. (2017). *Türkiye’nin enerji ticaret merkezi olmasında Doğu Akdeniz’in rolü*, SETA Yayınları, Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.
- Kedikli, U., Deniz, T. (2015). *Enerji kaynakları mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve deniz yetki alanları uyumsuzluğu*, Alternatif Politika Cilt 7, Sayı 3, 402.
- Kurt, E., Tamçelik, S. (2015), *Değişen Doğu Akdeniz denkleminde Mısır’ın hidrokarbon politikası ve Türkiye’ye yansımaları*, <https://www.researchgate.net/publication/312057557> (24.08.2018).
- Özgen, C. (2013), *Doğu Akdeniz’de enerji güvenliğine yönelik bir girişim: Akdeniz kalkını hareketi*, Akademik Orta Doğu, Cilt 8, Sayı 1, 104.
- Özkan, A. (2009). *Uluslararası deniz hukuku açısından Ege Denizi kıta sahanlığı uyumsuzluğu*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Sandıklı, A., Budak, T., Ünal, B. (2013), *Doğu Akdeniz’de enerji keşifleri ve Türkiye*, Bilgesam Yayınları, Rapor No: 59.
- Turhan, A. (2016). *Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de meydana gelen jeopolitik kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiği*, Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, 21.
- U.S. Energy Information Administration (EIA), (2013) <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=12611> (19.08.2018).
- Üstün, N. (2016). *Doğu Akdeniz’de enerji politikaları ve Kıbrıs müzakerelerine etkisi*, KTO Araştırma Raporu Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü, Konya.
- Varlı, İ. (2018), *Kıbrıs ve Doğu Akdeniz gazı nasıl paylaşılacak? Doğu Akdeniz’de enerji savaşları*, <https://www.birgun.net/haber-detay/kibris-ve-dogu-akdeniz-gazi-nasil-paylasilacak-dogu-akdeniz-de-enerji-savaslar-204256.html>, (21.09.2018).
- Yaycı, C.(2012). *Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu ve Türkiye*, Bilge Strateji, Cilt 4, Sayı 6, 1-70.
- Yıldız, D. (2018), *Doğu Akdeniz’de Sular Isınıyor*, <http://www.hidropolitikakademi.org/dogu-akdenizde-sular-isiniyor.html> (04.10.2018).
- Yıldız, D. (2018), *Suriye’nin Doğu Akdeniz’e Kıyası Yok Mu?*, <https://enerjigunlugu.net/icerik/26290/suriyenin-dogu-akdenize-kiyisi-yok-mu-dursun-yildiz.html> (29.08.2018).